

Per a una altra Humanitat, recuperar una bona relació entre pràctica i teoria

LA TEORIA I L'INTEL·LECTUAL EN LA TRANSFORMACIÓ SOCIAL

FRANÇOIS HOUTART

Lovaina-Porto Alegre

Evidentment, no es transforma el món només amb paraules, però la força de la paraula –és a dir, de la cultura– com a part de la construcció social, és també molt important. El pes polític dels Fòrums Socials Mundials o regionals demostra la importància de l'intercanvi d'idees i de definicions d'objectius. Sens dubte, els Fòrums Socials han de redundar en accions i polítiques, concretes –no dels Fòrums en sí mateixos, que són punts de trobada, sinó dels seus participants–, però la tasca de fer créixer la consciència col·lectiva és una cosa fonamental, el que revela la importància de la unitat entre teoria i praxi.

Deslegitimització de l'hegemonia del capital

Per canviar la dominació hegemònica del capital, és necessari deslegitimar primer el sistema. En aquest planeta, molta gent encara pensa que "l'economia de mercat" capitalista pot contribuir al millorament de la humanitat, especialment quan s'hi afegeix la qualificació "social" ("economia social de mercat"). L'experiència històrica d'allò que significa el capitalisme ens demostra el contrari. Sens dubte, es tracta d'una organització econòmica molt eficaç per a produir béns i serveis (amb la condició de no interrogar-se massa sobre les condicions ecològiques i socials de la producció ni sobre la seva distribució), però, si l'economia és l'activitat humana destinada a assegurar la base necessària a la vida física, cultural i espiritual de tots els éssers humans al món, mai la humanitat ha produït un sistema tan ineficaç. Mai hi havia hagut tanta riquesa al món i mai hem tingut tants de pobres.

Això vol dir la necessitat urgent d'un treball d'informació i d'anàlisi. Amb la informació no n'hi ha prou. Avui en dia estem super-informats, especialment sobre les catàstrofes, les guerres i la misèria al món, però el que fa falta per moure forces de canvi és entendre el perquè (anàlisi) d'aquestes situacions. Així doncs, es parla d'un capitalisme "salvatge" al Sud, o als antics països socialistes, com si el del Nord fos un capitalisme "civilitzat", amagant que tot sovint són els mateixos ac-

tors socials els que són "civilitzats" al Nord i "salvatges" al Sud. Es diuen Coca-Cola, Nestlé, Vivendi, Levi Strauss, Shell, Total...

El capitalisme és "salvatge" sempre que pot, i "civilitzat" quan no li queda cap altre remei. La maximització del lucre forma part del seu mateix ésser, de la seva pròpia essència. Per arribar a aquestes conclusions, no n'hi ha prou amb descriure situacions dramàtiques i condemnar-les, cal analitzar-ne la lògica, anàlisi que és necessària per definir objectius de lluita i orientar accions. Com deia Paulo Freire, encara és necessària la "concientització", que no significa imposició de cap ideologia, sinó, senzillament, ajudar a descobrir i a entendre els mecanismes interns de la realitat.

Construir el projecte estratègic

Hi ha molta gent que pensa que l'únic que es pot fer avui és multiplicar les accions locals, micro-crèdit, l'economia social, els projectes de barris o comunitats... perquè les grans perspectives van fracassar. Va ser el cas del "socialisme real" –diuen–, que no va poder representar una alternativa al capitalisme...

Tot i que és veritat que no hem de menysprear les accions a curt termini –perquè la gent pateix i es mor avui, no pas demà–, és clar que la simple suma de petits projectes no canviarà per ella mateixa l'estructura d'opressió edificada pel sistema capitalista. Ans al contrari, la seva força és tanta, que ben fàcilment pot absorbir tots aquests esforços i fer-ne un instrument de la seva pròpia reproducció. Hi ha molts d'exemples en aquest sentit: els grans bancs s'interessen i organitzen el micro-crèdit, perquè és una font d'acumulació; el Banc Mundial afavoreix la descentralització perquè a les empreses multinacionals els és més fàcil negociar amb entitats locals que amb Estats...

Les accions locals quotidianes, indispensables per a la gent, tindran capacitat de canvi a llarg termini només

si s'inscriuen en un projecte estratègic més ample, és a dir, si contribueixen realment a la transformació i superació de la lògica dominant del capital. Això significa que han de contribuir a acumular forces per a un projecte general, no abstracte, que sigui expressió d'aquest "altre món" del qual es parla avui, des de l'aparició de "l'altermundialisme".

És ben cert que hem patit projectes que ens van imposar com si fossin dogmes... Però no podem caure en el sentit contrari: pures accions concretes amb absència de projectes estratègics. Els quals, com a expressió de les alternatives, es construeixen col·lectivament, en un procés incessant, i si es petrifiquen o es transformen en imposicions, es tornen incapaços de canviar i d'adaptar-se a noves circumstàncies, i acaben en un fracàs. Utopia significa posar fi a l'hegemonia del capital, la qual vilment ho transforma tot en mercaderia i destrueix la natura i la solidaritat humana, i passar a construir una altra manera d'organitzar l'economia i la societat humana sencera, el que, evidentment, és una perspectiva a llarg termini, que implica aspectes culturals i polítics.

No n'hi ha prou amb definir projectes estratègics; també és necessari establir estratègies de canvi, i això necessita pensament i teoria. Conèixer la història dels moviments socials, les seves experiències i realitzacions, els seus èxits i fracassos, forma part de l'elaboració d'estratègies. Significa adaptar els mitjans als fins, expressar valors en la manera de lluitar, preocupar-se de resultats a mitjà i llarg termini. El pur pragmatisme condueix a errors profunds, fins i tot entrant en contradicció amb els mateixos objectius que es persegueixen. Una reflexió crítica permanent sobre les estratègies, amb participació de tots els actors, és absolutament necessària.

La lluita ideològica

Tot això ens assenyalava la importància de la lluita ideològica. José Cardijn, fundador de la JOC (Joventut Obrera Cristiana) va organitzar el seu moviment proposant la metodologia del "veure, jutjar, actuar", que avui és la "metodologia llatinoamericana" per excel·lència. "Veure" és observar i estudiar la realitat, per conèixer-la millor. Aquest "veure" portar al "jutjar", que ha de ser alhora una anàlisi i un judici moral. La conjunció dels dos moments porta a "l'actuar". De manera senzilla aquest mètode sintetitza tots els passos d'una transformació de la societat.

La importància de la lluita ideològica també ve de les estratègies de l'adversari. Nombrosos *think tanks* (reserves d'idees), treballen a tot el món per estudiar i pensar el sistema capitalista en els seus aspectes polítics, militars i culturals. La majoria d'ells es troben als Estats Units, però la iniciativa més visible és de moment el Fòrum Econòmic Mundial de Davos (Suïssa). Per això, el Fòrum Social Mundial (Porto Alegre, Brasil) es reuneix al mateix temps cada any, la darrera setmana de gener. Això té un valor simbòlic molt important.

Però n'hi ha més: l'adversari manipula els conceptes de les lluites socials, usant les mateixes paraules, però donant-les-hi un altre sentit. Anomena "societat civil" als "empresaris"; per "descentralització" no entén el poder de la base, sinó el "desmantellament de l'estat"; la "participació", la defineix dins del marc del model neoliberal, i la seva "lluita contra la pobresa" només tracta de pal·liar-ne els efectes, no d'atacar-ne les causes... És a dir: la lluita social també és "semàntica", es dóna fins i tot en el llenguatge, o sigui, és "ideològica", teòrica, no només practica...

El paper dels intel·lectuals

Pels moviments socials i les organitzacions polítiques que constitueixen la base d'una altra relació de força per realitzar els canvis socials, els intel·lectuals no són creïbles si no estan compromesos, i no són útils si no són crítics. D'intel·lectuals no ho són només els que tenen un títol universitari, sinó tots els que poden prendre una distància de reflexió crítica davant de la realitat. Un intel·lectual que no se sent afectat per la sort de la humanitat ve a ser un "extraterrestre", o un cínic. No és pas que la investigació fonamental no sigui necessària, però ha de ser conscient dels seus condicionaments econòmics, socials i fins i tot polítics.

Als moviments socials els fa falta el pensament crític per poder descobrir les conseqüències reals de l'acció que desenvolupen, per recordar les condicions socials dels fins perseguits, per ajudar a crear la consciència col·lectiva dels grups en lluita. L'intel·lectual no és el líder, en tant que intel·lectual -malgrat que algun cop també pugui ser un líder social o polític-. El seu paper específic és el d'acompanyar l'acció social en la seva dimensió ideològica i teòrica, un paper tan necessari com insubstituïble. És veritat que de la teoria sense praxi n'esdevé un resultat estèril, però la praxi sense teoria acaba en el pragmatisme.